

Hyldagergård i Hårbølle

Møn, Fyn og Ven (nu det svenske Hven) er eksempler på ældgamle folkevandringsnavne fra omkring 500. Derimod bærer de mønske landsbyer unge navne fra sen vikingetid eller tidlig middelalder. Bebyggelsen i oldtiden har været enkelte gårde og nogle få bosættelser midt på øen. Hårbølle er sandsynligvis anlagt i 1000-1100-tallet, en ekspansiv periode, hvor man besejrede venderne og ryddede skov for at bygge nye landsbyer.

Bølle betyder bosted, Hår (Hother?) må være navnet på en initiativrig viking eller storbonde, der førte an, da en flok bønder fra Damme flyttede nogle km væk fra moderbyen og bosatte sig her. Et oprindeligt fællesskab anes langt op i tiden. De mønske bønder nød godt af vidtstrakte overdrev, som benyttedes af nabobyerne sammen med fælleden, således at kvæget kunne færdes frit over meget store arealer. Vollerup, Vindebæk og Hårbølles fælleder stødte op til hinanden. Tørvemoser og skove var ligeledes fælles. Som noget ret enestående eksisterer skovfællesskabet faktisk endnu, mens moser og enge trods alt blev fordelt mellem gårdene i løbet af 1800-tallet.

Saxo fortæller, at de danske bønder opnåede retten til skovene, da de bidrog til at løskøbe Svend Tveskæg. Nok en skrøne, men dog en imponerende tusindårig kontinuitet, hvad skoven som ejerlag angår, hvis vi ser bort fra den tvivlsomme anledning. Sandsynligvis var bønderne oprindeligt selvejere, men i 12-1300-tallet valgte det store flertal at blive fæstere under en rig godsejer, ligesom alle købmandsbutikker i vore dage bliver medlem af en kæde. Roskildebispen ejede de fleste gårde på Møn, men da kronen ved reformationen i 1536 inddrog bispegodset, blev øen krongods. Herregårde fandtes ikke. Bispestolen og bønderne var enige om at holde de adelige godssamlere væk fra Møn. De mønske bønder i middelalderen var stride og selvrådige.

Hårbølles gårde ligger spredt. Hvis vi begynder østfra og følger solen, ligger først meget iøjnefaldende Kjeld og Rosas gård (Søholm), dernæst Verner Hemmingsens gård, så følger afdøde Albert Petersens gård og efter et par spring Løjmands gård (Møllebjerregård). Mod vest afsluttes rækken af Hyldagergård. Vender vi tilbage ad Hårbøllevejs nordside kommer først Else og Gunnar Larsens gård (Bygagergård), dernæst Peterskilde, hvor familien Jensen bor, efter et hop følger Gerhards gård og til sidst den gård (Davreholt), som Susanne og Jonathan Wright netop har solgt til Honningpiggen. I alt otte gårde. Indimellem ligger der huse, nogle med lidt jord, men også små dyrkede marker. Der er mange huller i rækken, og ingen af gårdene støder op til hinanden.

Hårbølles afstamning fra vikingetiden eller Valdemarstiden skinner tydeligt igennem. De otte gårde indrammer gaden, som var landsbyens fællesareal, hvor kvæget blev drevet ind om aftenen. Gaden er aflang, flankeret af de to rækker gårde og tydeligt anlagt øst-vest. Midtvejs ud for Peterskilde har der været et gadekær, hvor kvæget blev vandet. I begge ender, munder gaden ud i en karakteristisk fork. Hårbølle har fire udgange, nordøst og sydøst, nordvest og sydvest. I middelalderen fire led, som hyrden kunne åbne om morgenen. Middelalderens bønder drev trevangsbrug i fællesskab. Enkelte steder som skellet mellem Hårbølle og Vollerup eller mellem Helgas gård og Brøndegård kan man stadig se de kraftige gærder, der har indrammet landsbyens vanger. Man vekslede mellem rug, byg og græsning. Om efteråret blev de høstede vanger desuden brugt som fælled (ævret). De fire led var altså flittigt i brug, alt efter hvor kvæget græssede.

Middelalderlandsbyen skinner umiskendeligt igennem, men der er også store forskelle. I middelalderen lå gårdene tæt, skulder ved skulder eller rettere toft ved toft. En toft var en middelaldergårds mest vitale organ. Toften var grunden rundt om gården, som var omhyggeligt indhegnet. Her kaglede hønsene, snadrede ænder og gæs, her var plads til kål- og æblehave og en fold til svin, får og kalve, måske også et lille stykke jord, der blev tilsået. Toften var gårdenes privatjord, og gårdenes andel i landsbyens fællesskab, bredden af agre og antallet af kreaturer, der måtte drives på græs, afhang af toftens størrelse. Man må endelig ikke undervurdere middelalderbøndernes færdigheder. Opmåling af jord foretoges meget nøjagtigt med reb, og enhver bonde havde ret til at forlange rebning, når han mente sig forfordelt. Toftens størrelse kendte man, og med den som udgangspunkt var det let at fastslå en retfærdig fordeling af rettigheder. Toft er agers moder, hed det i landskabslovene.

Indtil udskiftningen sidst i 1700-tallet bestod Hårbølle af to kompakte rækker af gårde. Utvivlsomt tyve gårde eller flere. Til gengæld var landsbyen omgivet af lutter marker og agre uden antydning af bebyggelse. Omegnen var også betydeligt mere vandrig end nu, hvor talrige bække, damme og moser er drænet bort. Efter salget af Møns krongods i 1769 samt landboreformerne af 1781 og især 1792 tog udskiftningen fart. Derved opstod det landskab, vi kender i dag, hvor gårdene ligger drysset rundt mellem landsbyerne. Da jeg i 1997 købte grund i Hårbølle, var sælger en gård nede ved Grønsalen. Denne gård må oprindeligt have ligget inde i Hårbølle ved siden af min nabo, Møllebjerggård, hvor den efterlod en lod, da den flyttede udenfor landsbyen. På samme måde må man forestille sig, at de mange andre huller i gårdrækken er opstået.

Hyldagergård set fra forhaven. Til højre anes Vænget, hvor gårdens heste gik på græs. Ca. 1950.

En af de gamle gårde, der har rødder tilbage til middelalder og vikingetid, er Hyldagergård, kendt af alle tilflyttere for Esthers ægtsalg. Esther er født på Hyldagergård og har boet her hele livet. Lad os slutte dette hastige rids af Hårbølles historie i tusind år med et kort blik på Esthers og Hyldagergårds historie. Mon ikke mange mønske gårde har en lignende historie, hvis vi fulgte dem tilbage i tiden? Indtil selvejet igen blev fremherskende efter landboreformerne, var bønderne forpagtere, og det har været ganske almindeligt, at der kom nye folk på gårdene, men det forekom også, at flere generationer afløste hinanden.

Edith og Hans Kristian Hansen, Hyldagergård i Hårbølle. Ca. 1945.

Esthers forældre var Hans Kristian Hansen (1905-1976) og Edith Johansen (1907-2000). Begge hørte hjemme i Fanefjord sogn. Hans Christians forældre havde Hvidbjerggård i Lille Damme (Lusmosevej nr. 34), som nu ejes af Esthers fætter, murer Poul Richardt Hansen, mens Edith kom fra den gård ved skoven, hvor byrådsmedlem Ib Johansen bor (Fibigervej 4). Hans Kristian og Edith blev gift i 1933 og overtog straks Hyldagergård, der var røget på tvangsauktion og forladt af de tidligere ejere. Det var dårlige tider for landbruget. Hyldagergård blev købt af naboen, Johs. Hansen (Hårbøllevej 79), der beholdt syv tønder land, hvorpå han solgte den let amputerede Hyldagergård til Esthers far.

Hans Kristian Hansens barndomshjem, gården i Lille Damme (Lusmosevej 34).

Fanefjordhistorier

Edith Johansen som lille pige med sin hund Diana foran barndomshjemmet ved Fanefjord skov. Bag hende faderen, Rasmus, moster Grethe og moderen Stine. Fibigervej 4, ca. 1914.

Gården ved Fanefjord skov, hvor Edith voksede op. Træer, tjørnehæk og buske er ryddet, en flagstand rejst, og vejen nyanlagt. Fibigervej 4, ca. 1930.

Edith på et stort hvedelæs foran Hyldagergård. Det er Lissi og Frits, der trækker.

Edith styrer kornlæsset. Jydehesten Lotte og oldenborgeren Lissi er spændt for. Selvbinderen høstede kornet som neg, mens selve tærskningen foregik hjemme på gården.

I 1934 blev Esther født og voksede op på familiens nyerhvervede Hyldagergård. Hun husker sin barndom som fattig og nøjsom. Man sad på gamle ølkasser, møbler var der ingen af, og gulvet var pilråddent. Hullerne dækkede hendes far med blikplader. Esther var gåsepige som lille og havde sit hyr med de genstridige gæs. Siden fulgte malkning af de 12 køer.

*Esther og Harry Hansen som nygifte på Hyldagergård 1954.
De første år blev Esthers forældre boende på gården.*

I 1954 som 20-årig blev Esther gift med Harry Hansen (1928-2002). Et dansegulv i Stege viste sig fatalt. Harry var mønbo, men kom nærmest østfra. Hans forældre havde et husmandssted i Nyvang huse mellem Stege og Keldby. Ligesom Hans Kristian og Edith havde overtaget gården som unge nygifte, fik Esther og Harry efter et par år Hyldagergård.

Harry Hansen på Hyldagergårds nye Fergusontraktor. Hans svigerfar Kristian, kører riven med Lissi spændt for. Høhøsten i engene ved Kirkenoret forestår. Ca. 1954.

Ediths forældre boede nu på husmandsstedet ved siden af Spejlsmosegård, Vollerupgade 38, og her flyttede Hans Christian og Edith op, efter at de gamle, Rasmus og Stine, var kommet på hjemmet. Verner Hansen (født 1962), Esther og Harrys søn, overtog Hyldagergård i 1984, men Esther bor stadig på gården og hæger om sit barndomshjem, mens Verner bor med sin kone, Anne, på Byagergård, en af Hårbølles udflyttede gårde, som han driver sammen med Hyldagergård. I 1956 flyttede Edith og Hans Kristian op i huset i Vollerup (Vollerupgade 38), hvor Ediths forældre havde boet, inden de kom på hjemmet.

Her ses Rasmus, hans datter Edith, samt Harry og Hans Kristian i arbejdstøjet, ved huset i Vollerup. Forrest Stine med Hyldagergårds hund Bob.

Hyldagergård er det første, man ser af Hårbølle, når man kommer vestfra. Et tusindårigt minde om bønders slid og slægters gang. Til gården hørte, da Esthers forældre overtog den, både en sandet jord i Damme mader, der var under plov, og nogle enge ude ved pumpestationen. Esther mindes med glæde morgenmalkningen om sommeren, der foregik med enspænder fra Hyldagergård. Efter den egentlig udflytning fra Hårbølle omkring 1800 skred man også til at fordele overdrev og moser mellem gårdene. Engene, der nu er mageskiftet med en regulær mark nærmere gården, er tilfaldet Hyldagergård ved denne lejlighed. Derimod gik den urgamle skovpart tabt ved tvangsauktionen. Denne uret blev gjort god, da Verner Hansen købte Byagergård. Her fulgte der en skovpart med, der atter knyttede kontinuiteten tilbage til Svend Tveskæg.

Note: Esther Hansen, Hyldagergård, takkes for alle oplysninger, gode historier og udlån af fotografier. De mønske bønder i middelalderen har jeg strejft i Beboer-nyt marts og juni 2003, juni 2004 samt i Dansk Skattheorie I-II, 2002-2004. Desuden er benyttet en artikel af Benedicte Fønnesbech-Wulff: Møns bønder – kongens garde. Festskrift til Karl-Erik Frandsen 2000, samt en utrykt oversigt over Parkgårdens historie ved Hans Ole Petersen.

*Mikael Venge
Dec. 2005*